

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

במפרשים

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.ג.שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשע"ח

פרשת ואתחנן

א. הכתב והקבלה.

פרק ג' פסוק כו':

להרחיק ביטויי ההגשמה מאת הקב"ה

(כו) ויתעבר ה' פירש רש"י "נתמלא חמה". ואונקלוס הרחיק קצת ממנו ית' התפעלות החמה והעברה לכן תרגם "והוה רגז קדם ה'". ובספר המגיד [מישרים] למהר"י קארו סוף פרשה זו כתב "ויתעבר ה' האי ויתעבר כמו "תשרש" (איוב לא, יב), [כלומר לעקור השרשים, והיא פעל ההיפך] כמו "ודשנו את המזבח" (במדבר ד, יג), [גם כאן פעל-ההיפך, לסלק משם את הדשן] והכי קאמר ולא שבקני קב"ה דאיעבר" ע"כ. הנה הרחיק גם כן מלפרשו לענין עברה, כעס וחמה. וכן נראה שאין מן ההכרח לפרשו ענין הכעס והחמה, רק כמו שיורה פעל "עבר" על העתק העצם ממקום למקום במובן טבעי, ככה יורה במובן מוסרי על פניית המחשבה והסרת ההשגחה מן הדבר. כמו "נסתרה דרכי מוה' ומאלהי משפטי יעבור" (ישעיה מ, כז), שענינו העלמת עין והסרת עשיית המשפט (ענטציעהען, ענטגעהען). וכלשון "עובר על פשע"

(מיכה ז, יח; משלי ט, יא). "דא אוסיף עוד עבור לוי" (עמוס ז, ח) שענינם מניעת ההשגחה על הפשע. וכן יורה לשון "עבר" על המסיר השגחתו מן החוב המוטל עליו, "מדוע אתה עובר את מצות המלך" (אסתר ג, ג), "לא עברתי ממצותיך" (להלן כו, ג). ובהתפעל על המתחזק עצמו בהסרתו זו, "וכסיל מתעבר" (משלי יד, טז) כלומר מתחזק לעבור (עין שם רש"י). ומוזה הענין "ויתעבר ה'" כאילו כביכול ית' העביר והסיר מחשבתו מלהשיג בעין-טובה עלי (ענטציעהען, וועג-ווענדען), [פנה לביון אחר] דומה למליצה אשכנזית [גרמנית] על הרחקת דבר וסלוקו (דיא זאכע בעווייטיגען). [לשים הדבר בצד (ולא לעסוק בו)] ומצאתי בספרי (פסקא כט) בפסוק "ויתעבר ה' בי", דלא ניחא לר' יהושע לפרושי לענין כעס וחמה, ואמר ויתעבר כאשר שאינה יכולה לשוח מפני עוברה, על שם שהשחייה והנטיה לצד מטה קשה עליה לכן היא מעברת עיניה מלהשיג על הדבר המונח לפניה על הקרקע וליטלנו. ככה כביכול ית' מפני השבועה שנשבע לבלי העבירנו [את ישראל מן העולם] העביר עינו מלהסתכל בי ומלקבל דברי תחנוני. [של משה להכנס לארץ ישראל] ועיין מזה שכתבתי סוף פרשת דברים (לעיל א, לז) ב"התאנף ה'".

אלו

1. קרא את הפסוקים כה-כז, איך ניתן להפינם כי הפסוק?
2. איך רש"י הפין את הפסוק?
3. כמה אונקלוס "הרחיק ההתפעלות" ולאמה?
4. איך פרשנו מנסה להסביר לנו שורה זה וצ"ל ידו כק להפין את פסוקנו באופן שונה?
5. כמה הדומה של אישה בהריון צוללת לזו?
6. איך ר' יהושע מסביר זאת?
7. לפי כל זה נאם משה עבור התנהלות בני ישראל, איך ולאמה?

ואותי צוה ה' ללמד אתכם הקים ומשפטים (ד' י"ד)
ומזה למדין דחייב אדם ללמד לתלמידיו (בדרים ל"ה א') ואמרו המונע
הלכה מפי תלמיד כאלו גוזלו מנחלת אבותיו (סנהדרין צ"א ב'). ואפשר
לומר בכונת יחס הדמיון הזה עפ"י המבואר בספרי פרשה זו על הפסוק
ושננתם לבניך אלו תלמידך, וכעין זה בסנהדרין (צ"ט ב') הלומד את
בן חבירו תורה כאלו ילדו, וכן מפורש באלישע שקיבל תורה מאליהו
וקרא לו אבי (מלכים ב', ב', י"ב, י"ג, י"ד) ועיין בסמוך, ולכן אם מונע
ללמוד עמו הרי הוא גוזלו מירושתה, כיון דנחשב לו לבן ומגיע לו נחלתו
האצילית, וזה על דרך ההגיוני.

וטעם הדבר שהתלמידים נקראו בנים, כמו שהבאנו, אפשר לפרש עפ"י
מה שבארנו בלשון הפסוק בפרשה בראשית (ד' כ') בשם יבל בן למך,
הוא היה אבי יושב אהל ומקנה, ועוד שם בפסוק הבא בשם אחיו יובל, הוא
היה אבי כל תופש כנור ועוגב, ובארנו בטעם יחס שם "אב" לאלה, משום
דמי שמציא דבר חדש שלא נודע עוד ענינו עד כה, נקרא "אבי אותו
הדבר" מפני שהוא כמולידו, ואלה האחים, יבל ויובל, היו ממציאים ענינים
חדשים שלא נודעו עוד בעולם עד אשר המציאו אותם הם, הראשון המציא
להקים אהלים לבהמה (והלשון "אהל ומקנה" בא תחת אהל למקנה, כמו
שבארנו במקומו), והשני המציא התכונה לנגן על כנור ועוגב, ולכן נקראים
"אבות" לאלה הדברים, הראשון — אבי יושב אהל ומקנה, והשנה — אבי
כל תופש כנור ועוגב.

ולפי זה יתבאר, דהרב הלומד לתלמידו הרי הוא מגלה לו מה שלא
נודע לו, ונקרא הוא לו לאב והתלמיד אליו לבן.

וע' מש"כ השייך לפ' זה בס"פ משפטים בפ' ואתנה לך התורה וגו'.
ועוד בענין זה במס' סוטה (כ"ב א', בסמיכות להפסוק במשלי ז' כ"ו)
כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה, משתמשים בדרך רמז וסימן
לענין זה, (כי לפי ענין הפרשה מוסב זה הלשון לענין אחר), רבים חללים
הפילה, זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, ועצומים כל הרוגיה — זה
שהגיע להוראה ואינו מורה, וזה מעין המאמר בסנהדרין שהבאנו "המונע
הלכה מפי תלמיד כאלו גוזלו מנחלת אבותיו, וזה שהגיע להוראה ואינו
מורה הוא מונע הלכה, והוי בזה כמו גוזל את ההודעות בתורה כמו האב
שגוזל מבנו נחלתו.

ומה שהקביל לזה שלא הגיע ומורה את הלשון "רבים" (רבים חללים
הפילה), ולזה שהגיע להוראה ואינו מורה את הלשון "עצומים" (ועצומים
כל הרוגיה), ולשון "עצומים" מורה על מספר בהמון רב מאוד, מלשון
עצמו מספר (תהלים, מ' ו') — אפשר לומר, משום דכיון דטעם החטא
מתלמיד שלא הגיע להוראה ומורה הוא מפני שמא יטעה בהוראתו ויאסור
את המותר ויתיר את האסור — הנה זה ודאי אינו כלל מוחלט שבודאי תמיד
יטעה, אך אפשר שיטעה, אבל גם אפשר שיכון האמת, ולכן לא שייך אצלו
"עצומים", שהוא מספר רב מאוד, אחרי כי לא בכל הוראותיו יטעה, כמבואר.
ולא כן זה שהגיע להוראה ואינו מורה, אצלו מניעת הפעולה הדרושה
ממנו כללית, באין יוצא, כי הוא אינו מורה לכל, ולכן יכון אליו הלשון
עצומים במובן יותר חזק מלשון "רבים".

אלות

1. קרא את הפסוק, למה דוקא כאן לומדים את החיוב ללמד תלמידים?
2. איך פרשנו מפי' את הנאמר בספרי "סנהדרין"?
3. למה זה: "על דרך ההגיוני"?
4. איך פרשנו מספיר את יחס התלמיד למורה כיוס פני' לאבותם ומה
הוכחתו מן הנאמר בפראשית?
5. איך חז"ל החמירו בצנין?
6. פרשנו מספיר את ההפך בין תלמיד שלא הגיע להוראה לבין זה
שהגיע ולא מורה, התוכל להספיר ולנמק?

* * *

יש המפרשים
שזכור -
עשה, שמור
- לא תעשה

ובהתר זה כבר חשבו אנשים^{ע"כ}, שמלת "זכור" תורה על מצות עשה שבשבת, ומלת "שמור" על מצות לא תעשה שבו. ואמרו: כי בדברות הראשונות כוון אל מצות עשה שבו, להורות על חדוש העולם, באומרו (שמות כ, יא): "כי ששת ימים". ובשניות על מצות לא תעשה שבו, שהיא השביתה מהמלאכה, וזכר שהשם יתעלה השביתם מעבודת מצרים, כמו שכתוב: "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים". ואמרו כי שני העניינים האלו נכללו בדבור השבת.

וכבר הקשה על זה בעל ספר העיקרים^{ע"כ}, שאם כן היה ראוי שלא יזכור בדבור "זכור" (שם שם, י) "לא תעשה כל מלאכה". וכן זכר דעות אחרים בזה, והקשה הוא כנגדם, והאמת כי כלם ישא רוח⁹. והיה דעתו: כי בדבור "זכור" כוון להודיעם אמונת החדוש. ובדבור "שמור" הודיע שהוא פועל ברצון, כמו שאמר (כאן ה, יד): "וזכרת כי עבד היית"^{9א}. ולפי ששני אלו העניינים נזכרים ונרשמים בדבור השבת, אמרו: "זכור" ו"שמור" בדבור אחד נאמרו. כלומר: ענין החדוש הנזכר בראשונות, וענין הרצון התמיד הנזכר בשניות, בדבור השבת נאמרו. והחכם הזה שבח פירושו שבח רב. ואני לא מצאתי בו טעם לשבח. כי הנה לפי דבריו, לא כווננו זכרונם לברכה במלת "זכור" ו"שמור" בדבר שתהא הוראתם עליו, ולא לקחום רק לסימני התחלות הדבורים ההם, כמו שיאמרו: "וישמע" ו"אתחנן" בדבור אחד נאמרו, והוא מגונה מאד.

והנראה אלי בזה הוא: שחכמינו העירו בזה, למה שהעיר הרב המורה^{9ב}, באמרו: שבדברות הראשונות בא בשבת טעם חדוש העולם, כמו שאמר (שמות כ, י): "כי ששת ימים עשה יי'". ובדברות השניות בא בו טעם יציאת מצרים, כמו שאמר: "וזכרת כי עבד היית". וכתב הרב, שהיו שתי עלות מתחלפות, מפני שהן לשני עלולים מתחלפים. וזה, לפי שהוא הזהיר בדברות הראשונות על גדולת השבת וקדושתו, והיה הסבה בזה: "כי ששת ימים עשה יי'". ולכן אמר שם: "על כן ברך יי' את יום השבת ויקדשהו", רוצה לומר: להגדלת היום וקדושתו. אמנם בדברות שניות נתן הסבה בתתו לנו את יום השבת ומצותו אלינו. ואמר בסבת זה, שעבדים היינו במצרים ולא היינו יכולים לשבות. ולכן נצטוונו במצות השבת לקבץ שני העניינים יחד: אמונת דעת אמתי והוא דעת חדוש העולם, וזכור חסדי ה' עלינו בהניחנו⁸¹ מתחת סבלות מצרים. זהו דעת הרב ונכוחים דבריו למבין וישרים.

דעת בעל ספר העיקרים: "זכור" - הודעת אמונת החדוש העולם. "שמור" - הודעת מציאות פועל ברצון תמיד

דעת המור: "זכור" - חידוש העולם. "שמור" - יציאת מצרים

אלות

1. מה "חטא אנשים" על סיבת השנינו בין דברות ראשונות לדברות אחרונות?
2. למה פרשנו אינו מסכים צמחם?
3. מהי דעת בעל ספר הציקריס ולמה ע"כ דעה זו לא נראית לפרשנו?
4. פרשנו מקבל במלאכה את דעת הראב"ע, התוכף לפרט ולהסביר?

ד. אור החיים.

פרק ז' פסוקים ז', ט': (ז) כי אתם המעט. לא הספיק מאמר לא מרבכם, שאז ישנו בנשמע שאינם מרבים אלא שוים תלמוד לומר אתם המעט: (ט) וישמרי מצותי לאלף דור. רבותינו ז"ל אמרו (סוטה לא.) שלעושים מיראה לאלף דור, ולעושים מאהבה אלפים כאמרו (שמות כ' ו') ועושה חסד לאלפים לאהבי וגו', ונראה כי לא כפל לבד יגיד אלפים כי בודאי שעושה מאהבה אין קץ לשכר מעשיו, ולא אלפים האמור באהביו לשון רבים יכלנו לומר עד מאה אלף, וטעם שאמר סתם פי אין שעור שנה לאהבה ויש בין אוהב לאוהב כפלי כפלים אלא קטן שבאוהבים כפלים בגדול שביראים:

אלות

1. על איזה קושי אפשרי צונה פרשנו בפסוק ז'?
2. איך פרשנו מבין את פסוק ט' ולמה נאמר: "לא אלפים" בלא מספר מדויק?
3. "קטן שבאוהבים כפלים כגדול שביראים", מה פירושו ומה הכוונה?

